

УДК 339.9

Н. О. ТАРХАНОВА

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

У статті розглядаються суперечності глобальних процесів розвитку світової економіки. Уточнено поняття глобалізації. Проаналізовано вплив глобалізації на розвиток національних економік, у тому числі на економіку України.

глобалізація, інтеграція, інновації, криза, протиріччя, зовнішньоекономічна стратегія

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний світовий економічний розвиток характеризується таким явищем як глобалізація. Глобалізаційні процеси розвиваються суперечливо. Поглиблюється нерівномірність розвитку окремих регіонів світу, здійснюються спроби посилення впливу окремих держав на хід світового економічного розвитку. Спроби формування однополярного світу супроводжуються різного роду економічними та політичними кризами світового простору. Розквіт тероризму і локальні військові конфлікти впливають на темпи економічного розвитку окремих держав. Тим часом ідеологія домінування окремих країн вимагає від національних держав нових шляхів розвитку. Внаслідок цього з'являється потреба дослідження тенденцій глобалізації та її впливу на економічні процеси в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз сутності глобалізації, її причин і наслідків здійснюється у дослідженнях вітчизняних і західних вчених-економістів Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Сакса, У. Бека, А. Чухна, О. Білоруса, А. Філіпенка, В. Гейця, В. Іноземцева, М. Делягіна, Ю. Шишкова, Ю. Яковця та ін. В їхніх працях з'ясовуються сутність, закономірності та рушійні сили глобалізації, характер участі в ній як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, взаємовплив глобалізації та економічних криз. Проте незважаючи на чисельність публікацій з цих проблем, на подальше осмислення заслуговують протиріччя глобалізації сучасного світового господарства та її впливу на економічний розвиток України.

Метою статті є розгляд суперечностей глобалізації світового господарства і аналіз впливу глобалізації на економічний розвиток України.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

До початку ХХІ століття світова економіка вступила в якісно нову фазу інтернаціоналізації економічного життя, яку визначають як глобалізацію світової економіки. Глобалізація являє собою взаємопроникнення, взаємозв'язок і взаємопереплетення економік країн світу, коли економічні процеси, що відбуваються в одній країні, знаходять відображення в інших країнах, засноване на нових інформаційних технологіях і представляє весь світ як єдине ціле. Розвиток інформаційних технологій, з одного боку, є визначальним фактором сучасного процесу глобалізації, а з іншого – разом з глобалізацією впливає на структурну еволюцію економіки, економічне зростання та конкурентоспроможність національних економік.

Сучасний етап глобалізації відрізняється від її попередніх етапів тим, що на початку століття глобалізація була викликана необхідністю скорочення транзакційних витрат для підвищення рівня

конкурентоспроможності товарів і послуг, а на сьогодні вона обумовлена зниженням вартості засобів комунікації і глибиною інтегрованості світових ринків. Зміни, що відбулися у сфері глобальних засобів комунікації і становлення інформаційного суспільства призвели економіку світу до сверхдоступності і високої швидкості розповсюдження і використання інформації в суспільстві, а також створили передумови для створення мультіренти власниками інтелектуального капіталу. Оцінювати інформацію і знання сьогодні необхідно як найважливіший фактор виробництва, що сприяє швидкої капіталізації світового господарства в цілому. Поширення інформації та знань через мережеві структури глобального світу привносять синергетичні ефекти в інноваційні кластери і є основою якісно нового типу технологічного та господарського устрою, необхідними умовами створення і підтримки середовища генерації знань, що забезпечує довгострокову конкурентоспроможність окремих секторів світової економіки.

Однак Україна ще не сформувала новий шлях розвитку, заснований на інноваціях і ефективному використанні інтелектуальної власності. Частка промислових підприємств, на яких впроваджуються інновації, становить 10 %, тоді як у розвинутих країнах нормою вважається 60–80 %. У зв'язку з цим необхідно підсилити роль держави в регулюванні інноваційної діяльності, а саме: стимулювати створення необхідних умов для формування і розвитку середовища генерації знань, реалізації повного інноваційного циклу, а також налагодження каналів для дифузії інновацій. В умовах обмеженості всіх видів ресурсів і при постійній загрозі випередження зі сторони конкурентів все більш істотною роль відіграє можливість своєчасного адекватного визначення перспективності тих чи інших наукових досліджень і моделювання процесу впровадження результатів науково-дослідної діяльності в українську економіку з урахуванням динамічних змін глобального світу.

Основними передумовами глобалізації є такі рушійні сили, як виробничі, організаційні, політичні, соціально-культурні, економічні. Все це знайшло відображення в різкому зростанні масштабів виробництва, використанні високих наукомістких технологій, модифікації транспорту і зв'язку, скороченні транспортних витрат, появі нових інформаційних та комунікаційних технологій, нових дійових осіб на світовій арені, ослабленні державних кордонів, ролі звичок і традицій, впровадженні єдиних критеріїв макроекономічної політики, уніфікації вимог до податкової, регіональної, аграрної, антимонопольної політики, лібералізації господарського життя, міжнародної економічної інтеграції.

Глобалізація виявилася досить суперечливим процесом, що приніс людству як великі досягнення, так і проблеми. Виділяють позитивні наслідки, такі як стимулювання розвитку нових технологій, поглиблення спеціалізації, економія на масштабах виробництва та інші, так і негативні, наприклад фінансові кризи, різного роду війни, безконтрольний рух капіталів і т. д. Позитиви і негативи глобалізації, нашаровуючись одні на одних, викликають кумулятивний ефект, який поглиблює нестабільність національної і світової економіки. Аналізуючи вплив глобалізації на економічний розвиток тієї або іншої країни, не можна ставити завдання пошуку єдиного універсального механізму ліквідації негативних наслідків глобалізації. Слід виявити національні особливості в етнічному, історичному, ресурсному та геополітичному сенсі. Наслідки глобалізації слід розглядати в розрізі окремих груп країн. З одного боку, відбувається прискорення науково-технічного прогресу, залучення всіх країн у глобальне виробництво і перерозподіл шляхом поглиблення міжнародного поділу праці, відкриваються нові можливості для розширення торгівлі, інтенсивного руху капіталу. Але цей процес створює серйозні труднощі в країнах, що розвиваються, які не встигають пристосовуватися до швидко мінливих вимог економічного розвитку. У таких країнах посилюються проблеми екологічних, політичних, економічних криз, відсутня безпека, відбувається розшарування населення, зростає нерівність та злидні.

Аналізуючи суперечності глобалізації необхідно підкреслити їх наростальний характер, що посилюється. Перш за все, це відноситься до суперечностей між групою провідних розвинених країн з ринковою економікою, які отримують максимальний економічний ефект від глобалізації, і іншими країнами, насамперед найменш розвинутими. Національне виробництво більшості країн, що розвиваються, виявляється не готовим до наростальної лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків в силу істотно більш низької конкурентоспроможності по відношенню до фірм розвинених країн, що спричиняють різко зростальний тиск на економіку цих держав. Не випадкове, у зв'язку з цим, загострення протиріч між розвиненими і значною частиною країн, що розвиваються в рамках СОТ.

Правила гри в глобальній економіці визначаються в результаті взаємодії глобалізувального капіталу провідних країн сучасного світу та їх угруповань, а також авторитетних міжнародних економічних організацій. Маючи внутрішню суперечливість, процес глобалізації пред'являє якісно нові

вимоги до системи сучасних міжнародних організацій, насамперед до тих з них, які фактично є організаціями глобального масштабу. До теперішнього часу діяльність багатьох з них потребує якісних змін і вдосконалення для того, щоб вони дійсно стали ефективно діючими структурами по вирішенню протиріч глобалізації. МВФ, як правило, надає позички тільки тоді, коли країна урізає бюджетний дефіцит, підвищує податки, що призводить до скорочення економіки країни.

Процес глобалізації, що руйнує національні кордони держав, одночасно з цим пов'язує ці національні кордони міцними торговельними, фінансовими, культурними зв'язками. Глобалізація посилює загальну нерівномірність і суперечливість у світовому розвитку не тільки між країнами і регіонами, а й усередині окремо взятої держави. Головним негативним наслідком глобалізації, таким чином, є проблема нерівності, яка за прогнозами скорочується, а насправді збільшується.

У контексті диференціації країн світу слід відзначити глобальну проблему бідності та відсталості. В останній час проблему соціально-економічної нерівності розглядають нарівні з демографічною, екологічною та продовольчою проблемами сучасності. Причому в умовах неоліберальної моделі глобалізації, з її виграшем і вигодами для розвинених країн, соціально-економічна нерівність збільшується і загострюється.

За дослідженнями ЮНІСЕФ, 20 % населення світу з найвищими доходами отримують 70 % сукупного світового доходу порівняно з 2 % світового доходу, що припадають на 20 % найбіднішого населення, якщо оцінювати виходячи з валютних курсів ПКС. Розрахунки за ринковими валютними курсами свідчать, що насправді розрив між багатими і бідними є ще більшим: 20 % найбагатшого населення отримують 83 % світового доходу, а 20 % найбіднішого – тільки 1 %. При цьому на тенденцію до скорочення розриву між ними не можна покладати особливих надій, оскільки за нинішніх його темпів найбідніший мільярд зможе досягти частки у 10 % глобального доходу тільки через 800 років [2, с. 58]. Проблема бідності не повинна мати місце в світовій економіці на етапі постіндустріального розвитку.

Одним з основних негативних наслідків глобалізації є посилення і наростання масштабів екологічних проблем, до найважливіших з яких відносяться забруднення навколишнього середовища, руйнування її елементів і нехватка ресурсів для економічної діяльності: вони стали усвідомлюватися як загроза для самого життя і можливостей розвитку теперішнього і наступних поколінь.

Світова спільнота стоїть перед драматичною необхідністю переосмислення базових принципів економічної діяльності в умовах глобалізації. Тенденції та суперечності, які склались у світовій економіці, свідчать про те, що вже практично визріла і загострилась актуальність формування нового соціально-економічного устрою, який повинен відповідати викликам сучасності, особливо сприяти усуненню різноманітних форм нерівності, розвитку середнього класу та доступу до обмежених сировинних ресурсів. Кризові явища – це неминучий наслідок сучасного економічного устрою та глобалізації світового господарства.

Різні дослідники єдині в думці, що ядром економічної глобалізації виступає фінансова глобалізація, до якої веде функціонування світових фінансових ринків. У свою чергу головним чинником формування світового фінансового ринку в світовій економіці став процес глобалізації, передумовами цього з'явилися нові інформаційні технології, зміна умов діяльності фінансових інститутів у зв'язку з дерегулюванням банківської діяльності, поява і розвиток нових інструментів фінансового ринку головним чином на основі механізмів хеджування та управління ризиками.

В останні роки глобальний фінансовий ринок зростає дуже високими темпами, що пов'язано зі зростанням капіталізації ринків, що розвиваються, і лібералізацією фінансових потоків. Фінансова глобалізація визначається як процес поступового об'єднання національних і регіональних фінансових ринків у єдиний світовий фінансовий ринок, а також посилення взаємозалежності між ринками окремих фінансових інструментів. Результати досліджень ООН показують, що рушійною силою процесу глобалізації є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Інвестиції, що надходять з України, за кордоном часто не є ефективними і з самого початку мають тіньовий характер – вони виводяться з метою приховування та повертаються вже як іноземні для здійснення корупційних і тіньових операцій. Так, станом на 31 грудня 2011 р. при 49 362,3 млн дол. ПІІ, вкладених з початку інвестування в економіку України, 14 252,5 млн (28,9 %) надійшли з Кіпру та Віргінських островів. Водночас переважна частка (91,9 %) прямих інвестицій з України направлена на Кіпр. При цьому варто зазначити, що всередині країни іноземні інвестори орієнтуються здебільшого на сферу фінансової діяльності, для якої характерна прозорість та в яку на початок 2012 р. внесено 33,1 % акціонерного капіталу [2, с. 63]. В економіці України спостерігається тенденція, коли інвестиції направляються не в найпривабливіші й перспективні галузі з точки зору пріоритетів країни.

Питання стратегічного розвитку України є актуальним на цей час, особливо в умовах глобалізації світової економіки. Процес глобалізації сучасної світової економіки веде до формування в перспективі все більш цілісної економічної системи світового господарства, в якій відносини її підсистем, елементів і суб'єктів визначаються різко збільшеною взаємозумовленістю, взаємозалежністю, взаємопроникненням і взаємодією. Процес глобалізації при цьому найтіснішим чином пов'язаний з наростаючою відкритістю національних економік і лібералізацією системи зовнішньоекономічних зв'язків держав.

В умовах глобалізації формується відповідне економічне середовище, що функціонує на базі спільних принципів та правил, розвиваються коопераційні і асоціативні зв'язки і відносини, посилюється взаємозалежність суб'єктів світового господарства. Однак, з іншого боку, зростає уразливість національних економік від процесів, що протікають у світовій економіці. Йде процес розшарування і диференціації світогосподарського простору, виникають підсистеми, заповнені тіньовими відносинами. Перехід до інноваційної моделі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків протікає досить нерівномірно, стаючи додатковим аспектом посилення диференціації у світовому господарстві. Складаються передумови зростання нестійкості світогосподарської системи.

Все це створює необхідність адаптації національних соціально-економічних систем до нових суперечливих умов глобалізації світової економіки через зміни в суспільній свідомості, інститутах, відхід від стереотипів економічної поведінки, а також прийняття адекватних захисних заходів. На перше місце висувається здатність держави забезпечити сприятливі умови для діяльності національних господарюючих суб'єктів, а також стратегічне маневрування в світогосподарській системі, що змінюється. У зв'язку з цим завданням будь-якої держави стає не боротьба з об'єктивними тенденціями глобалізації світової економіки, а вміння отримувати користь із зазначених процесів. У реальній практиці це знаходить свій вияв у раціоналізації співвідношень лібералізації і протекціонізму у зовнішньоекономічній політиці держав.

Глобалізація як вища фаза інтернаціоналізації економічного життя в сучасних умовах об'єктивно створює передумови для трансформації політики протекціонізму. На цей час посилення протекціоністського режиму провідних країн світу щодо зарубіжних конкурентів має свої об'єктивні межі, пов'язані з їх більш фундаментальним, довготривалим, стратегічним прагненням до загальної лібералізації міжнародної торгівлі і розширенням економічного поля діяльності їх корпоративного бізнесу.

Становлення політики трансформованого протекціонізму в сучасній міжнародній торгівлі і поява його нових форм ставить дуже серйозні завдання перед зовнішньоекономічною політикою України. Отримавши статус країни з ринковою економікою і будучи членом СОТ, Україна повинна займати при цьому позицію не тільки сторони, що захищається, але й активно реалізує свої власні національні економічні інтереси і на цій основі свою власну протекціоністську політику. Україна повинна вчитися максимально ефективно застосовувати заходи як в цілях захисту і підтримки вітчизняних товаровиробників, так і з метою загальної активізації ролі українського бізнесу на світових товарних ринках.

Якісне оновлення української економіки за рахунок використання конкурентних переваг в агропромисловій, транспортній і освітній сферах забезпечить економічне зростання на 6,5 %. Це найкращий шлях, який дозволить Україні знайти свою нішу в світовому господарстві, тому необхідно зорієнтувати реформи та ресурсний потенціал на використання конкурентних переваг.

Для успішної інтеграції України в глобалізаційне поле світового господарства необхідна довгострокова зовнішньоекономічна стратегія. У сфері зовнішньоекономічної політики до теперішнього часу втрачена і не відновлена необхідна комплексність і системність в діяльності відповідних державних органів країни. В умовах наростання в країні фінансово-економічної кризи, загострення соціально-економічних проблем і намагань зі сторони центру вирішувати їх на селективній, вибірній основі цілком можливим стає посилення протиріч між центром і регіонами і навіть посилення сепаратистських тенденцій.

Українська стратегія глобалізації не повинна бути однобокою, що зачіпає яку-небудь одну сферу – економіку, торгівлю, фінанси, вона повинна бути комплексною. Нова глобалізаційна стратегія розвитку на майбутнє повинна будуватися на науково-обґрунтованій національній стратегії розвитку, що враховує загальносвітові проблеми. Глобалізація ставить Україну перед проблемою самовизначення цілей розвитку і місця в сучасному світі – чи буде це експортно-сировинна модель розвитку, чи модель повноправного партнерства на світовій арені.

Стратегія адаптації України до процесів глобалізації включає взаємопов'язані стратегії, реалізовані державою залежно від ступеня інтенсивності впливу глобалізаційних чинників на національну економіку. Зокрема, в Україні доцільна реалізація стратегії стимулювання процесів глобалізації.

На першому етапі стратегія повинна будуватися на підтриманні наявних досягнень: вирішення спільними зусиллями глобальних проблем; допомога найменш розвиненим країнам і регіонам; активна участь у діяльності міжнародних організацій.

На другому етапі зовнішньоекономічна стратегія стимулювання процесу глобалізації повинна передбачати: активну інтеграцію; зміцнення валюти країни; налагодження експортно-імпорتنих зв'язків, збільшення товарообігу; поєднання експортно-орієнтованої економіки з власним конкурентоспроможним виробництвом; вдосконалення законодавства та інвестиційного клімату; поліпшення рівня життя населення; спрямування інвестицій на розвиток інфраструктури; участь у діяльності міжнародних організацій, налагодження інтеграційних зв'язків; участь у побудові нової фінансової архітектури та інші заходи.

Україна повинна будувати якісно нову соціально-орієнтовану модель глобалізації, основою якої має стати людина, і мета держави – перехід від індустріальної до інформаційної стадії розвитку. Основними принципами, здатними об'єднати населення України, є забезпечення рівних стартових умов на інноваційному рівні; гарантовані соціальні стандарти для всіх верств населення.

ВИСНОВКИ

В епоху глобальної економіки потрібною є подальша інтенсифікація участі України в глобалізаційних процесах, оскільки для забезпечення економічної стабільності необхідними є колективні дії на глобальному рівні. В Україні доцільна реалізація стратегії стимулювання процесів глобалізації, що включає активну інтеграцію, зміцнення валюти країни, поєднання експортно-орієнтованої економіки з власним конкурентоспроможним виробництвом, вдосконалення законодавства та інвестиційного клімату, спрямування інвестицій на розвиток інфраструктури та модернізацію економіки. Україна повинна будувати якісно нову соціально-орієнтовану модель глобалізації, основою якої має стати людина і мета держави – перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ключко, В. Глобалізація та особливості сучасної економічної кризи [Текст] / В. Ключко // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 27–37.
2. Куриляк, В. Є. Вплив глобалізації на економічний розвиток України [Текст] / В. Є. Куриляк, Є. В. Савельєв // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 57–69.
3. Шимаї, М. Виклики для посткризової глобальної системи [Текст] / М. Шимаї // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 22–29.
4. Шкодін, І. В. Сучасні тенденції самоорганізації світової економічної системи [Текст] / І. В. Шкодін // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 70–77.

Отримано 07.02.2013

Н. А. ТАРХАНОВА

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ МИРОВОГО ХОЗЯЙСТВА И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

Донбасская государственная академия строительства и архитектуры

В статье рассматриваются противоречия глобальных процессов развития мировой экономики. Уточнено понятие глобализации. Проанализировано влияние глобализации на развитие национальных экономик, в том числе на экономику Украины.

глобализация, интеграция, инновации, кризис, противоречия, внешнеэкономическая стратегия

NINA TARKHANOVA

GLOBALIZATION OF THE WORLD ECONOMY AND ITS IMPACT ON THE
ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

This article considers contradictions of global processes of the world economy development. The definition of the globalization is made more precise. Also this article presents an analysis of the impact of the globalization on the development of national economies including the national economy of Ukraine.

globalization, integration, innovation, crisis, contradictions, foreign economic strategy

Тарханова Ніна Олексіївна – к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та фінанси Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: зовнішньоекономічна стратегія.

Тарханова Нина Алексеевна – к. э. н., доцент кафедры экономической теории и финансов Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: внешнеэкономическая стратегия.

Nina Tarkhanova – PhD (Economics), Associate Professor, Economic Theory and Finance Department, Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific researches: foreign economic strategy.